

УДК 334.021

DOI: <https://doi.org/10.32782/business-navigator.78-28>

Белінська Я.В.

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економічної політики, маркетингу і бізнес-аналітики
Державний податковий університет України

Пілевич Д.С.

кандидат економічних наук, доцент,
професор кафедри економічної політики, маркетингу і бізнес-аналітики
Державний податковий університет України

Belinska Yanina

Doctor of Economics, Professor
Professor of the Department of Economic Policy,
Marketing and Business Analytics
State Tax University of Ukraine

Pilevych Dmytro

Candidate of Economics, Associate Professor
Professor of the Department of Economic Policy,
Marketing and Business Analytics
State Tax University of Ukraine

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ІНКЛЮЗИВНИХ ПІДПРИЄМСТВ І ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

STATE SUPPORT FOR INCLUSIVE ENTERPRISES AND EMPLOYMENT OF PEOPLE WITH DISABILITIES DURING WARTIME IN UKRAINE

У статті розглянуто необхідності посилення державної підтримки інклюзивного підприємництва та працевлаштування осіб з інвалідністю в Україні, особливо в умовах воєнного стану. Акцентовано увагу на зміні підходу до осіб з інвалідністю – від патерналістського до визнання їх повноправними членами суспільства, що передбачає забезпечення їхнього права на працю. Проаналізовано міжнародний досвід створення безбар'єрного середовища. Окрему увагу приділено аналізу вітчизняного законодавства щодо захисту прав осіб з інвалідністю. Розглянуто існуючі механізми забезпечення робочих місць для осіб з інвалідністю. Описано пільги та види державної допомоги для роботодавців, які працевлаштовують осіб з інвалідністю, включаючи фінансову допомогу, дотації, позики, пільгову ставку ЄСВ, компенсацію витрат на оплату праці та пільгове оподаткування для громадських об'єднань осіб з інвалідністю.

Ключові слова: Інклюзивне підприємництво, державна підтримка, особа з інвалідністю, податкові пільги, безбар'єрне середовище, право на працю, соціальне підприємництво.

This article examines the pressing social challenges facing Ukraine amidst the ongoing war, particularly the development of inclusive entrepreneurship, employment of people with disabilities, and the creation of a barrier-free environment. It emphasizes the shift in approach towards people with disabilities – from a paternalistic model to recognizing them as fully-fledged members of society, which entails guaranteeing their right to work. The article aims to analyze state support measures for the employment of people with disabilities and the development of inclusive enterprises in Ukraine. It highlights the importance of addressing social issues not only by creating accessible goods and services, but also by raising living standards and creating employment opportunities for people with disabilities. International experience in creating a barrier-free environment and the main directions of work in this area, aligned with the UN Sustainable Development Goals, are analyzed. Special attention is paid to the analysis of domestic legislation on the protection of the rights of people with disabilities, including the right to work. Existing mechanisms for providing jobs for people with disabilities, such as establishing job quotas, are considered. The article describes benefits and types of state aid for employers who hire people with disabilities, including financial assistance, grants, loans, preferential single social contribution rates, wage compensation, and preferential taxation for public associations of people with disabilities. Positive trends, such as the spread of remote work, which simplifies the employment process for some categories of people with disabilities, are noted. The need to strengthen state support for inclusive entrepreneurship and the employment of people with disabilities, especially in wartime,

given the significant number of people with disabilities in Ukraine and their low employment rate, is emphasize. To stimulate inclusive entrepreneurship, the government should work on improving the legislative framework, consider expanding tax benefits and facilitating access to credit resources, namely: introducing incentive programs for enterprises that employ IDPs and veterans and simplifying the registration procedures for inclusive enterprises. An important factor in the development of inclusive entrepreneurship is international investments and programs from international donors. These projects are implemented in education and the provision of consulting services, which will promote economic activity of vulnerable segments of the population.

Keywords: Inclusive entrepreneurship, state support, person with a disability, tax benefits, barrier-free environment, right to work, social entrepreneurship.

Постановка проблеми. В умовах воєнного стану в Україні особливої гостроти набули соціальні проблеми: підтримки ВПО, соціального підприємництва, працевлаштування осіб з інвалідністю та формування безбар'єрного простору. Нині в Україні та в усьому світі ставлення до осіб з інвалідністю як до пацієнтів, якими необхідно лише опікуватися, і які не можуть долучатися до активного суспільного і трудового життя, змінилося на ставлення до них, як до повноправних членів суспільства. Такий підхід змінює зміст та якість заходів держави, спрямованих на зменшення негативних наслідків «інвалідності», і сприяє ширшому залученню людей з інвалідністю до участі у суспільному житті та реалізації їхніх прав. Насамперед, мова йде про право на працю, що потребує комплексного підходу до створення умов, які б сприяли його реалізації. Для цього потрібно здолати існуючі бар'єри розвитку підприємницької діяльності осіб з інвалідністю шляхом посилення державної підтримки їх працевлаштування та створення інклюзивних підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика соціального підприємництва представлена в таких роботах як Дж. Діса та Дж. Емерсона [1], які сформулювали п'ять основних ознак соціального підприємництва; а Дж. Мейра та І. Марті [2] доповнили цей перелік спеціфічною якістю ділового процесу. Особливості стратегічного менеджменту соціального підприємництва проаналізували Р. Мартіна та С. Осберга [3]. І. Гонгарева, В. Євтушенко, Д. Михайленко дослідили особливості розвитку підприємництва в умовах воєнного стану [4].

Поняття «інклюзивне підприємництво» меншою мірою аналізується в наукових публікаціях. Серед зарубіжних науковців слід відмітити Г. Шахіна та М. Тіхіч [5], яких вважають авторами поняття «інклюзивне підприємництво». Серед українських науковців інклюзивне підприємництво як прикладний інструмент подолання бідності досліджує І. Репіна [6], інституційні аспекти підтримки інклюзивного підприємництва на регіональному рівні вивчають О. Лях, В. Ляшенко та Н. Кузьменко [7]; І. Малишевська [8] А. Миколук [9], А. Скрильник [10] Наукові детермінанти інклюзивного підприємництва визначила А. Жуковська [11].

Незважаючи на ґрунтовне висвітлення окремих аспектів соціального та інклюзивного підприємництва в наукових працях, питання його державної підтримки та стимулювання на поточному етапі воєнного стану в Україні, дослідженні недостатньо мірою.

Формулювання завдання дослідження. Метою статті є аналіз заходів державної підтримки перевлаштування осіб з інвалідністю та інклюзивних підприємств в Україні і надання рекомендацій щодо їх вдосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «інклюзивний бізнес» був запропонований Всесвітньою радою підприємців зі сталого розвитку і визначений як підприємницька діяльність, спрямована на боротьбу з бідністю та принесення користі суспільству, зберігаючи при цьому комерційну спрямованість [6]. Ключова відмінність інклюзивного бізнесу від некомерційних та благодійних організацій полягає в отриманні прибутку. Таким чином, інклюзивний бізнес виходить за рамки звичайної благодійності, вирішуючи важливі соціальні проблеми, такі як: збільшення доступності товарів та послуг; підвищення рівня життя населення; створення можливостей для людей з низькими доходами. При цьому інклюзивний бізнес отримує власну фінансову вигоду та прибуток.

В доповіді ООН «Створення цінності для всіх: стратегії ведення бізнесу із залученням бідного населення» інклюзивний бізнес розуміється як економічно вигідна підприємницька діяльність, що залучає мало-забезпечене населення в якості споживачів, покупців, працівників, виробників та підприємців, забезпечуючи взаємовигідний розвиток для всіх учасників. Головна мета таких підприємств – покращення добробуту населення [6].

Термін «інклюзивне підприємництво» запропонували Г. Шахін та М. Тіхіч [5] як стратегію та процес підтримки людей з різними формами інвалідності та/або складним соціально-економічним становищем у зачаткуванні власної справи. Ця підтримка включає: бізнес-планування; індивідуалізовані цілі розвитку бізнесу та планування підтримки; доступ до фінансових ресурсів; використання ресурсів державних та приватних партнерів, що співпрацюють на основі консенсусу.

Отже, інклюзивний бізнес – це модель, що поєднує комерційну діяльність з вирішенням соціальних проблем та покращенням добробуту населення, зокрема, шляхом залучення осіб з інвалідністю до економічної діяльності. Зважаючи, що за інформацією Державної служби статистики України, у 2024 році в Україні налічувалося близько 2,8 мільйонів осіб з інвалідністю, з яких лише 400 тис. залучені у трудову діяльність, то завдання максимального державного сприяння інклюзивному підприємництву та надання державної підтримки працевлаштування осіб з інвалідністю набуває виключного значення.

У Європі та світі держава зосереджує свої зусилля на максимальній «включеності» осіб з інвалідністю у всі сфери суспільного життя шляхом створення безбар'єрного середовища у таких сферах [12]:

– транспорт: забезпечення доступності громадського транспорту та інфраструктури для людей з інвалідністю;

– інформаційні комунікації: забезпечення доступу до інформаційних технологій та комунікацій для всіх, незалежно від наявності інвалідності;

– міська інфраструктура: створення доступного міського середовища, включаючи будівлі, дороги та громадські місця;

– освіта: забезпечення інклюзивної освіти та рівних можливостей для навчання.

– ринок праці та зайнятість: створення можливостей для працевлаштування та професійної реалізації людей з інвалідністю.

Ці зусилля узгоджуються з Цілями сталого розвитку ООН та відповідають різним програмним документам, що стосуються людей з інвалідністю, та визначають вісім основних напрямів роботи [13]:

1) доступність: забезпечення доступу до товарів та послуг, а також розвиток ринку допоміжних пристроїв; 2) залученість до громадського життя та участь у дозвіллі; 3) рівні можливості повноцінного суспільного життя; 4) повне реалізація права на працевлаштування; 5) доступ до отримання освітніх послуг, перекваліфікації та підвищення кваліфікації; 6) підтримка гідних життєвих умов; 7) забезпечення доступу до медичних послуг.

Проаналізуємо вітчизняне законодавство щодо захисту прав осіб з інвалідністю. Право на працю – одне з основних прав людини, визнаних міжнародними актами і чинним українським законодавством. Будь-яка людина, у тому числі і особа, що має будь-яку групу інвалідності, має право на працю (стаття 43 Конституції України) [14]. Це передбачає можливість заробляти собі на життя працею, яку вона вільно обирає або на яку вільно погоджується [15]. В Україні існує норматив робочих місць для осіб з інвалідністю, у розмірі 4% чисельності штатних працівників, якщо кількість працюючих на підприємстві 8 до 25 осіб – то 1 робоче місце.

Вітчизняні роботодавці недостатньо вмотивовані брати на роботу людей з інвалідністю, тому що недостатньо обізнані про відповідні пільги. Тим часом, законами України передбачені пільги та допомога від держави для юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, створюють робочі місця для осіб з інвалідністю, а саме:

– допомога держави на створення і переоснащення робочих місць для осіб з інвалідністю;

зниження розміру єдиного соціального внеску з 22 до 8,41 %;

– компенсація 50 % фактичних витрат на оплату праці для осіб з інвалідністю;

– пільгове оподаткування для ГО осіб з інвалідністю.

Так, якщо працедавець наймає особи з інвалідністю, то може отримати державну компенсацію 40 мінімальних заробітних плат (у 2024 р. це 320 000 грн). Також роботодавець може розраховувати на дотацію у розмірі 100 мінімальних заробітних плат (800 000 грн у 2024 р.), якщо робоче місце створюється шляхом встановлення основного і додаткового устаткування, технічного обладнання для особи з інвалідністю.

Окрім зазначених раніше пільг, законодавство України передбачає додаткові преференції для підприємств, заснованих організаціями осіб з інвалідністю, на яких працюють такі особи. Ці підприємства мають право на пільгові умови щодо сплати податку на

додану вартість (ПДВ), податку на прибуток та податку на нерухоме майно. Фінансова допомога компаніям та фізичним-особам-підприємцям, які використовують найману працю людей з інвалідністю, надається державою як на поворотній, так і безповоротній основі. Зокрема цільові позики на створення робочих місць для осіб з інвалідністю держава надає безвідсотково. Бюджетні кошти виділяються і на перекваліфікацію та професійну реабілітацію осіб з інвалідністю. Останнім часом процес державної підтримки суттєво спростився, оскільки подати заявку на отримання компенсації за працевлаштування особи з інвалідністю можна отримати, подавши документи через Дію.

Державна допомога надається підприємствам ГО осіб з інвалідністю, а саме:

– на технічне оснащення діючих робочих місць для працевлаштування осіб з інвалідністю;

– технічне переоснащення виробництва з метою створення додаткових робочих місць для працевлаштування осіб з інвалідністю;

– створення належних умов для роботи людини з інвалідністю згідно з її програмою реабілітації [4; 7].

Таким чином, для працевлаштування особи з інвалідністю, роботодавцю не потрібно створювати додаткове робоче місце, достатньо мати позицію, передбачену штатним розкладом. Наприклад, серед людей з інвалідністю, які пересуваються на колісному кріслі, багато кваліфікованих юристів, бухгалтерів, IT-фахівців, військових. Під час карантину та повітряних тривог більшість компаній активніше стали практикувати дистанційну роботу, у зв'язку з чим відпала необхідність обладнувати спеціальне робоче місце для таких співробітників в офісі.

Слід також наголосити, що у процесі реінтеграції ветеранів – осіб з інвалідністю вирішальну роль відіграє підприємницька діяльність, забезпечуючи їм фінансову незалежність, сприяючи соціальній адаптації. Зважаючи на суттєве зростання кількості ветеранів в Україні держава активізувала зусилля щодо підтримки інклюзивного підприємництва. Основні напрямки цієї підтримки включають фінансування, освітні програми та юридичну допомогу. Зокрема, у 2023 році на мікрогранти для ветеранів, які бажають започаткувати або розширити власний бізнес, було виділено понад 20 мільйонів гривень. Ці гранти надаються через програми, такі як Український ветеранський фонд. Близько 2000 ветеранів скористалися можливостями мікрофінансування, зокрема отримали гранти до 20 000 гривень для розвитку малого бізнесу.

Починаючи з 2023 року, Міністерство у справах ветеранів реалізує спеціалізовані тренінги та програми підтримки, в яких взяли участь понад 5000 ветеранів. В рамках цих тренінгів здійснюється навчання навичкам підприємництва та фінансового планування. На регіональному рівні започатковують програми фінансування інклюзивного бізнесу ветеранів.. Наприклад, у Львівській області понад 100 ветеранів отримали підтримку завдяки регіональним програмам розвитку соціального підприємництва [8]. Законодавчі новачки, впровадження низки пільг, зокрема податкових, сприяло збільшенню на чверть кількості зареєстрованих ветеранських підприємств у 2023 році [8].

Протягом 2025 р. кількість демобілізованих військовослужбовців та внутрішньо переміщених осіб (ВПО)

в Україні продовжить зростати, що, стимулюватиме розвиток інклюзивних підприємницьких ініціатив. За прогнозами, завдяки державним пільгам, грантовим програмам, міжнародній технічній допомозі, а також залученню ресурсів від ЄС близько одного мільйона людей в Україні можуть бути залучені до діяльності у сфері соціального підприємництва. Це підвищує роль інклюзивного підприємництва в економічній та соціальній політиці України.

Важливими факторами, що сприятимуть розвитку цього напрямку, є цифровізація, законодавча підтримка, залучення міжнародних інвестицій та активна участь громадських організацій. Так, інклюзивне підприємство в Україні істотно полегшується впровадженням цифровізації та платформізації, що розширюють можливості людей з обмеженими можливостями дистанційно. За прогнозами Європейського банку реконструкції та розвитку, у 2025 р. понад половину інклюзивних підприємств в Україні впровадять технологічні

рішення для оптимізації господарських процесів [16]. Це, в свою чергу, створить сприятливі умови для дистанційної зайнятості та можливості отримання нових професій для ветеранів.

Висновки. Дослідження інклюзивного підприємництва в Україні показало, що воно має значний потенціал для стимулювання економічного зростання та вирішення соціальних проблем. В умовах зростання кількості ветеранів та осіб з інвалідністю держава має всебічно сприяти залученню їх до підприємницької діяльності сприяючи їх соціальній адаптації та фінансовій незалежності. Для стимулювання інклюзивного підприємництва уряд має наділі працювати над вдосконаленням законодавчої бази, розглянути можливість розширення податкових пільг і полегшення фінансування ветеранського бізнесу, зниження бюрократичних перешкод, залучення коштів іноземних інвесторів та зовнішніх донорів, зокрема USAID, GIZ та Європейського інвестиційного банку.

Список використаних джерел:

1. Dees J.G., Emerson J. *Enterprising nonprofits: A toolkit for social entrepreneurs*. New York: John Wiley & Sons, 2001. 134 p.
2. Mair J., Marty I. Social entrepreneurship research: A source of explanation, prediction, and delight. *Journal of World Business*. 2006. № 41. P. 36–44.
3. Martin R.L., Osberg S. *Social Entrepreneurship: the Case for Definition*. Stanford Social Innovation Review. 2007. P. 89
4. Гонтарева І.В., Євтушенко В.А., Михайленко Д.Г. Особливості розвитку підприємництва в умовах військових дій та повоєнного відновлення України. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління. 2023. № 7. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-7-03-04>
5. Shaheen Gary & Tihic Mirza & Abdul-Qadir El-Java. *Inclusive Entrepreneurship*. Conference: Society for Disability Studies At: San Jose, CA. 2011. URL: <https://www.yumpu.com/en/document/read/4518640/inclusive-entrepreneurship-burtonblatt-institute-at-syracuse>
6. Репіна І.М. Європейське інклюзивне підприємство: прикладні інструменти подолання бідності. Збірник матеріалів науково-практичної конференції «Європейські студії в Україні: здобутки, виклики та перспективи». Київ, 2017. С. 282–286. URL: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/32128/4_R_282.pdf?sequence=1&isAllowed=y
7. Лях О.В., Ляшенко В.І., Кузьменко Н.В. Концепція інституційної підтримки інклюзивного підприємництва на регіональному рівні. *Економічний вісник Донбасу*. 2018. № 2. С. 212–232. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvd_2018_2_34
8. Малишевська І. Зарубіжний досвід інклюзивних тенденцій в освіті. *Вісник Черкаського університету*. 2016. Вип. 0. С. 102–107.
9. Миколюк, А. Проблеми та пріоритети розвитку інклюзивної освіти в Україні: економічний аспект. *Економіка та суспільство*. 2024. № (67). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-42>
10. Скрильник А.С. Перспективи розвитку інклюзивного підприємництва для демобілізованих військовослужбовців в Україні. *Економіка і регіон*. 2024. № 3 (94). С. 171–178 DOI: [https://doi.org/10.26906/EiR.2024.3\(94\).3496](https://doi.org/10.26906/EiR.2024.3(94).3496)
11. Жуковська А.Ю. Наукові детермінанти інклюзивного підприємництва. *Вісник ХНУ ім. В. Каразіна*. 2020. Вип. 12. С. 113–120. DOI: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2020-12-11>
12. Конвенція «Про права осіб з інвалідністю» від 13.12.2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text
13. The Biarritz Partnership for Gender Equality. The Biarritz Partnership Summit. 2019. URL: <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/french-foreign-policy/french-g7-presidency/the-biarritz-partnership-for-genderequality/#:~:text=In%20Biarritz%2C%20the%20Heads%20of,and%20women%20around%20the%20world>
14. Переваги працевлаштування осіб з інвалідністю для роботодавців. Опубліковано 25 квітня 2024 року URL: <https://www.ispf.gov.ua/news/perevagi-pracevlashuvannya240425>
15. Сприяння зайнятості осіб з інвалідністю: актуальні вимоги законодавства Опубліковано 09 квітня 2024 URL: <https://www.ispf.gov.ua/news/spriyannya-zajnyatosti240409>
16. Левченко О. Інклюзивне підприємство в Україні: перспективи розвитку для демобілізованих військово службовців. *Економічні реформи та розвиток*. 2022. № 8(1). С. 12–24.

References:

1. Dees J. G., Emerson J. (2001). *Enterprising nonprofits: A toolkit for social entrepreneurs*. New York: John Wiley & Sons, 134 p.
2. Mair J., Marty I. (2006). Social entrepreneurship research: A source of explanation, prediction, and delight. *Journal of World Business*. no. 41. pp. 36–44.
3. Martin R. L., Osberg S. (2007). *Social Entrepreneurship: the Case for Definition*. Stanford Social Innovation Review. p. 89.
4. Hontareva, I. V., Yevtushenko, V. A., Mykhailenko, D. H. (2023) Osoblyvosti rozvytku pidpriemnytstva v umovakh viiskovykh dii ta povoiennoho vidnovlennia Ukrainy [Peculiarities of entrepreneurship development in the context of military operations and military reconstruction of Ukraine]. *Problemy suchasnykh transformatsii. Seriya: ekonomika ta upravlinnia – Problems of modern transformations. Series: economics and management*. no. 7. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-7-03-04>.

5. Shaheen, Gary & Tihic, Mirza & Abdul-Qadir, El-Java. (2011). Inclusive Entrepreneurship. Conference: Society for Disability Studies At: San Jose, CA. Available at: <https://www.yumpu.com/en/document/read/4518640/inclusive-entrepreneurship-burton-blatt-institute-at-syracuse/>
6. Riepina I. M. (2017) Yevropeiske inkliuzyvne pidpriemnytstvo: prykladni instrumenty podolannia bidnosti. [European Inclusive Entrepreneurship: Applied Tools for Overcoming Poverty]. *Zbirnyk materialiv naukovo-praktychnoi konferentsii "Ievropeiski studii v Ukraini: zdobutky, vyklyky ta perspektvy"*. – Collection of Materials of the Scientific and Practical Conference "European Studies in Ukraine: Achievements, Challenges and Prospects". Kyiv, pp. 282–286. URL: https://ir.kneu.edu.ua/bitstream/handle/2010/32128/4_R_282.pdf?sequence=1&isAllowed=y
7. Liakh O. V., Liashenko, V. I., Kuzmenko, N. V. (2018) Kontseptsia instytutysiinoi pidtrymky inkliuzyvnoho pidpriemnytstva na rehionalnomu rivni. [The concept of institutional support for inclusive entrepreneurship at the regional level]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu. – Economic Bulletin of Donbas*. no. 2. pp. 212–232. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecvd_2018_2_34
8. Malyshevska, I. (2016) Zarubizhnyi dosvid inkliuzyvnykh tendentsii v osviti. [Foreign experience of inclusive trends in education]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriya Pedagogichni nauky – Bulletin of Cherkasy University. Pedagogical Sciences Series*, is. 10. pp. 102–107.
9. Mykoliuk, A. (2024) Problemy ta priority rozvytku inkliuzyvnoi osvity v Ukraini: ekonomichni aspekt. [Problems and priorities of the development of inclusive education in Ukraine: economic aspect]. *Ekonomika ta suspilstvo, – Economy and society*. no. (67). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-42>.
10. Skrylyk A. S. (2024). Perspektivy rozvytku inkliuzyvnoho pidpriemnytstva dlia demobilizovanykh viiskovosluzhbovtiv v Ukraini. [Prospects for the development of inclusive entrepreneurship for demobilized military personnel in Ukraine]. *Ekonomika i rehion. – Economy and Region*. no. 3 (94). pp. 171–178 DOI: [https://doi.org/10.26906/EiR.2024.3\(94\).3496](https://doi.org/10.26906/EiR.2024.3(94).3496).
11. Zhukovska A. Iu. (2020). Naukovi determinanty inkliuzyvnoho pidpriemnytstva. [Scientific determinants of inclusive entrepreneurship]. *Visnyk KhNU im. V. Karazina. – Bulletin of the V. Karazin KhNU*. vol. 12. pp. 113–120. DOI: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2020-12-11>
12. Konventsia «Pro prava osib z invalidnistiu» (December 13, 2006) [Convention on the Rights of Persons with Disabilities]. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text
13. The Biarritz Partnership for Gender Equality. (2019). The Biarritz Partnership Summit. Available at: <https://www.diplomatie.gouv.fr/en/french-foreign-policy/french-g7-presidency/the-biarritz-partnership-for-genderequality/#:~:text=In%20Biarritz%2C%20the%20Heads%20of,and%20women%20around%20the%20world>
14. Perevahy pratsevlashtuvannia osib z invalidnistiu dlia robotodavtsiv. (April 25, 2024) [Benefits of employing people with disabilities for employers]. Available at: <https://www.ispf.gov.ua/news/perevagi-pracevlashtuvannya240425>
15. Spriyannia zainiatiosti osib z invalidnistiu: aktualni vymohy zakonodavstva (April 9, 2024) [Promoting employment of people with disabilities: current legislative requirements]. Available at: <https://www.ispf.gov.ua/news/spriyannya-zajnyatosti240409>
16. Levchenko, O. (2022) Inkliuzyvne pidpriemnytstvo v Ukraini: perspektivy rozvytku dlia demobilizovanykh viiskovo sluzhbovtiv. [Inclusive entrepreneurship in Ukraine: development prospects for demobilized military personnel]. *Ekonomichni reformy ta rozvytok – Economic reforms and development*. no. 8(1). pp. 12–24.